

УДК 332.012

О.Е. Папковська, магістр, Одес. нац. політехн. ун-т

ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

О.Е. Папковська. **Формування кластерної політики в регіонах України.** Розглянуто сутність, різновиди та методи державної кластерної політики. Розроблено координаційну структуру побудови кластера для ефективної реалізації кластерного потенціалу регіонів України.

Е.Э. Папковская. **Формирование кластерной политики в регионах Украины.** Рассмотрены сущность, разновидности и методы государственной кластерной политики. Разработана координационная структура построения кластера для эффективной реализации кластерного потенциала регионов Украины.

O.E. Papkovskaya. **Formation of the cluster policy in the regions of Ukraine.** The essence, variety and methods of the state cluster policy are considered. The coordination structure of constructing cluster for the effective implementation of the cluster potential of the regions of Ukraine is developed.

Відправним пунктом у створенні кластерних об'єднань має бути регіональне та міжрегіональне співробітництво підприємств певної галузі, визнаних навчальних закладів та науково-дослідних центрів, компетентних постачальників та сервісних підприємств. Очевидно, що для ефективного здійснення кластерної політики необхідне чітке уявлення її сутності, методів та схеми взаємодії кластерних елементів між собою.

Інтерес до кластерів в Україні обумовлений економічним ефектом, що дає їх функціонування в багатьох країнах світу для прискорення розвитку національної економіки, а також увагою, яка приділяється процесам кластеризації у європейських країнах. Останнє пов'язане з декларованим європейським вибором України.

Як зазначено у вітчизняній фаховій літературі, кластерна політика — це набір заходів та інструментів щодо стимулювання кластерів та прискорення їх розвитку [1]. Кластерна політика може здійснюватись на муніципальному, регіональному, національному та міжнародному рівнях. Метою кластерної політики є прискорення інноваційної динаміки, підвищення конкурентоспроможності національної економіки та створення робочих місць.

При дослідженні сутності кластерної політики доцільно розглянути її класифікацію. Є чотири типи кластерної політики, що відрізняються за механізмами її проведення: каталітична кластерна політика, підтримуюча, директивна та інтервенціоністська [1]. В 40 % з 160 регіональних кластерів, що розвиваються в світі, місцеві та регіональні органи влади проводять підтримуючу кластерну політику. Каталітична політика проводиться національними, регіональними

ми та локальними органами влади по відношенню до близько 20 % регіональних кластерів, директивна — до 5 % кластерів, а інтервенціоністська — до 2...3 % кластерів.

Можна також виділити два загальні типи кластерної політики за генезисом: “зверху-вниз” і “знизу-вверх”. Ініціаторами проведення кластерної політики “зверху-вниз” є центральні або регіональні органи влади, а об’єктами проведення політики стають зазвичай позапросторові кластери — групи суміжних підприємств, які формують в країні ланцюжок додавання вартості різних товарів і послуг.

Прикладами проведення кластерної політики такого типу є Фінляндія, Нідерланди і Данія, причому Фінляндія багато в чому завдяки кластерній політиці змогла за останні 15 років увійти у світові лідери з конкурентоспроможності та перетворитися на телекомунікаційну супердержаву [2].

Тому важливим є дослідження та аналіз впровадження інструментів кластерної політики на шляху реформування і модернізації економіки регіонів України.

У сучасній економічній практиці існує дві основні моделі, в рамках яких здійснюється кластерна політика: ліберальна і дирижистська.

Ліберальна кластерна стратегія є характерною для тих країн, які традиційно проводять ліберальну економічну політику та багато віддають на відкуп ринку. Це США, Великобританія, Австралія і Канада. Дирижистську кластерну політику проводять відповідно уряди тих країн, що активно залучені до економічного життя країни. Серед них Франція, Південна Корея, Сінгапур, Японія, Швеція, Фінляндія, Словенія.

Вивчення та аналіз досвіду економічно розвинених країн світу дозволили виділити основні цілі проведення кластерної політики:

- прискорення інноваційних процесів;
- підвищення конкурентоспроможності організацій і підприємств, що об’єднані у кластери: постачальників устаткування, спеціалізованих виробничих і сервісних послуг, науково-дослідних і освітніх організацій;
- створення робочих місць;
- забезпечення високих темпів економічного зростання й диверсифікації економіки;
- подолання великого розриву між ідеєю продукту та її впровадженням на практиці.

Досягнення поставлених цілей в Україні можливе на основі розв’язання комплексу таких завдань:

— Формування умов для ефективного організаційного розвитку кластерів, включаючи виявлення учасників кластера, розробку стратегії його розвитку, що забезпечує усунення “вузьких місць” і обмежень, які підривають конкурентоспроможність продукції, що випускається в рамках ланцюжка виробництва доданої вартості, а також забезпечує нарощування конкурентних переваг учасників кластера.

— Забезпечення ефективної підтримки проєктів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності учасників кластера, за рахунок фокусування і координації з урахуванням пріоритетів розвитку кластерів та заходів економічної політики за напрямками: підтримки розвитку малого та середнього підприємництва, інноваційної та технологічної політики, освітньої політики, політики залучення інвестицій, розвитку експорту, транспортної та енергетичної інфраструктури, галузей економіки.

— Забезпечення ефективної методичної, інформаційно-консультаційної та освітньої підтримки реалізації кластерної політики на регіональному та галузевому рівні. Забезпечення координації діяльності державних органів виконавчої влади, регіональної виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, об’єднань підприємців з реалізації кластерної політики.

Серед основних напрямів розвитку кластерного підходу в Україні можна виділити:

- часткове фінансування аналітичних досліджень структури кластера, визначення цілей і напрямів його розвитку [3];
- створення в кластерах регіональних центрів з обміну знаннями, залучення зацікавлених організацій до спільних дій у рамках кластера;
- реалізація програм сприяння виходу підприємств кластера на зовнішні ринки, проведення спільних маркетингових досліджень;
- підвищення ефективності програм професійної підготовки кадрів, у тому числі шляхом коригування навчальних планів закладів професійної освіти, спільної організації програм підготовки та підвищення кваліфікації кадрів, стажувань;

— сприяння комерціалізації результатів дослідної діяльності .

Кластеризація економіки дає такі основні переваги.

— Об'єднання різноманітних за формою власності, організаційно-правовим статусом, галузевою і географічною приналежністю організацій у цілісну систему виробництва кінцевого продукту з високою доданою вартістю. У систему включаються всі стадії ланцюжка створення вартості товару — від видобутку сировини, розробки нововведень і підготовки відповідних кадрів до виробництва і реалізації кінцевої продукції, обслуговування її споживачів.

— Всі учасники кластера зберігають свою юридичну і господарську самостійність, що не потребує створення ієрархічних органів управління, знижує адміністративні та організаційні витрати. Керівництво кластером може здійснювати рада представників виробничих, дослідних, торговельних, фінансових, транспортних та інших інфраструктурних організацій за участю споживачів, регіональних органів влади та громадськості.

— Між учасниками кластера встановлюються не тільки ринкові, конкурентні, а й довірчі відносини співробітництва в досягненні єдиної мети на основі спільних стратегічних планів, договорів та альянсів, спільного використання брендів та інших нематеріальних активів, трансфертних цін, особливих схем розподілу синергетичного ефекту.

— Державне управління кластером як сукупністю організацій та підприємств, на відміну від управління діяльністю окремих підприємств, розвиває планомірність розвитку, міжрегіональні зв'язки, дозволяє створити регіональну інноваційну та інфраструктурну систему, систему приватно-державного інвестиційно-інноваційного партнерства.

У 1998 р. в Україні вперше було застосовано кластерну концепцію, яку було втілено в рамках програми “Поділля Перший” в Хмельницькій області, де створені і діють перші регіональні кластери: швейних підприємств, сільськогосподарських і переробних підприємств, а також будівельних компаній і виробників будматеріалів. Функціонування цих кластерів привело до позитивних структурних змін в інвестиційному кліматі регіону. У рамках Союзу економістів України у 2006 р. створена Секція розвитку конкурентоспроможної економіки на базі кластерної моделі [3].

За даними європейських експертів зараз в країні функціонують кластери [4]:

- будівельні матеріали; зелений туризм (м. Хмельницький);
- туризм; декоративний текстиль (м. Івано-Франківськ);
- транспортні перевезення (м. Черкаси);
- добування та переробка каменю (м. Житомир);
- виробництво вина (м. Одеса);
- машинобудування (м. Харків);
- деревообробка (м. Рівне).

Перспективними вважаються десять основних кластерів, що відповідають пріоритетним напрямкам інноваційної діяльності в країні [5] (див. таблицю).

Але треба відмітити і негативні риси у впровадженні кластерної політики в Україні.

Недостатньо використовується у вітчизняній практиці накопичений світовий досвід формування кластерних структур.

Практика перенесення зарубіжного досвіду кластерного розвитку показує, що вітчизняні підходи до організації та управління кластерною діяльністю, технопарки, бізнес-інкубатори відрізняються від зарубіжних аналогів перш за все низькою ефективністю внаслідок того, що в побудові національних кластерів не враховуються всі необхідні його структурні компоненти. У зв'язку з цим, можна запропонувати структуру побудови кластера (див. рисунок).

Відсутня стратегія та концепція інноваційного розвитку як всієї країни, так і окремих її областей, які б включали необхідні економічні реформи та національну програму кластерної політики.

Недостатня увага органів влади всіх рівнів до проблем кластерного розвитку держави.

Незважаючи на те, що кластерна політика не є новим явищем, як у світі, так і в Україні, саме вона є одним з найпоширеніших та найефективніших інструментів на шляху до прискорення розвитку та модернізації національної економіки.

Перспективні кластерні утворення України

Місто (область)	Назва кластера	Напрямок діяльності
м. Київ, на базі наукового парку “Київська політехніка”	“Енергетика сталого розвитку”	Модернізація електростанцій; нові та відновлювані джерела енергії; новітні ресурсозберігаючі технології
м. Дніпропетровськ	“Нові машини”	Машинобудування та приладобудування як основа високотехнологічного оновлення всіх галузей виробництва; розвиток високоякісної металургії
м. Харків	“Нові матеріали”	Вдосконалення хімічних технологій, нові матеріали, розвиток біотехнологій
м. Київ, на базі наукового парку “Київська політехніка”	“Технології інформаційного суспільства”	Нанотехнології, мікроелектроніка, інформаційні технології, телекомунікації
м. Львів	“Біотехнології”	Вдосконалення хімічних технологій, нові матеріали, розвиток біотехнологій
Київська область	“Нові продукти харчування”	Високотехнологічний розвиток сільського господарства і переробної промисловості
м. Одеса	“Транзитний потенціал України”	Транспортні системи: будівництво і реконструкція
м. Донецьк	“Нові технології природокористування”	Охорона та оздоровлення людини та навколишнього середовища
м. Запоріжжя	“Новітні силові установки та рушії”	Виробництво засобів наземного транспорту, літальних апаратів, плавучих засобів і пов’язаних з транспортом пристроїв та обладнання; комплектуючі виробни, розробка та впровадження новітніх технологій для їх складання (виготовлення)
м. Київ, на базі Київського національного університету ім. Т. Шевченка	“Інноваційна культура суспільства”	Розвиток інноваційної культури суспільства

Структурні елементи побудови кластера

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про те, що впровадження кластерної політики є найважливішим кроком на шляху реформування та ефективного розвитку національної економіки. В умовах кластеризації економіки відбувається прискорення не тільки пріоритетних галузей економіки країни, а й регіональних галузей господарства.

Література

1. Захарченко, В.И. Кластерная форма территориально-производственной организации / В.И. Захарченко, В.Н. Осипов. — Ч. 2: Повышение региональной конкурентоспособности на основе кластерного подхода — Одесса: Фаворит — Печатный дом, 2010. — 236 с.
2. Ahonen, P. Communications Superpower / P. Ahonen [Electronic resource] // Virtual Finland. — 2003 — August. — [<http://virtual.finland.fi/netcomm/news/showarticle.asp?intNWSAID=25850>]. — 15.10.10.
3. Захарченко, В.И. Механизм государственной поддержки кластерных инициатив / В.И. Захарченко // Прометей: зб. наук. пр. — Донецьк, 2010. — Вип.1(31) — С. 133 — 135.
4. Посібник з кластерного розвитку. — К.: Консорціум GFA, 2006. — 38 с.
5. Хіменко, О. Національні інноваційні кластери як механізм забезпечення реалізації пріоритетних напрямів інноваційної діяльності в Україні / О. Хіменко // Інтелект. власність. — 2009. — № 6. — С. 4 — 8.

Рецензент д-р екон. наук, доц. Одес. нац. політехн. ун-ту Забарна Е.М.

Надійшла до редакції 12 січня 2011 р.